

МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ҚАРШИ ШАҲРИДА ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАР ТАРИХИ

Тўраева Лайло

ҚарДУ талабаси

Аннотация: Ўзбекистон минтақаларининг деярли барчасида минерал ресурсларнинг у ёки бу тури мавжуд. Лекин уларнинг аҳамияти турли минтақаларда турличадир. Ёқилғи-энергетика ресурслари бўйича мамлакатда Қашқадарё, Сурхондарё, Бухоро, Андижон, Тошкент вилоятлари ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси пешқадамлик қилади. Катта товар аҳамият касб этувчи табиий газнинг йирик қон ва захиралари Қашқадарё вилояти ҳамда Қорақалпоғистон Республикасида мавжуд.

Кант сўзлар: Ўзбекистон, Нефт, Қарши шаҳри, тошқўмир, инвестиция, транспорт, темир йўл, импорт, экспорт.

Қашқадарё вилояти нефть қазиб олиш бўйича ҳам республикада етакчилик қилади. Нефтнинг истиқболли қонлари Қорақалпоғистон Республикасида ҳам очилган. Тошқўмирнинг икки кичик қони Сурхондарё вилоятида, қўнғир қўмирнинг йирик қони эса Тошкент вилоятида ишлаб турибди. Республика етишмаган нефть ва тошқўмирни қўшни мамлакатлардан импорт қилмоқда.

Маълумки, Ўзбекистоннинг барча минтақаларида аҳоли сони ўсиб бормоқда. Лекин унинг суръатлари турлича бўлганлиги сабабли, баъзи минтақаларнинг республика миқёсидаги улуши камаймоқда (Қорақалпоғистон Республикаси, Навоий, Сирдарё, Тошкент вилоятлари ва Тошкент шаҳри), баъзи минтақаларнинг (Бухоро ва Жиззах вилоятлари) улушлари барқарорлашди, баъзи минтақаларники эса (Андижон, Қашқадарё, Наманган, Самарқанд, Сурхондарё, Фарғона, Хоразм вилоятлари) кўпайди.

Аҳоли сони ва салмоғи ўсиб бораётган минтақалар қаторига Фарғона водийси вилоятлари қўшилди. Бу бирмунча қутилмаган ва салбий оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган жараёндр. Лекин Фарғона водийси вилоятларида бандлик даражасини нисбатан юқори бўлишлиги ҳозирча меҳнат бозорида юз бериши мумкин бўлган нохуш ҳодисалар олдини олмақда.

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти давлат мустақиллиги даврининг кейинги беш-олти йил ичида юқори суръатлар билан ривожланмоқда. Иқтисодиёт фаолиятининг асосий индикатори - ялпи ички маҳсулот ҳажми 2009 йилдаги 57,0 триллион сўмдан 2010 йилга келиб 61,8 триллион сўмга етди ёки 8,5 фоизга ўсди. Инфляция даражаси 7,3 фоиздан ошмади.

Айрим минтақалар ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий кўрсаткичлари ўзгариши жадвалда келтирилган.

Ўзбекистон минтақаларида иқтисодиётнинг асосий тармоғи саноат нотекис ривожланган. Барча тармоқлар бир текисда ривожланган минтақанинг ўзи йўқ. Бундан Тошкент шаҳри ҳам

мустасно эмас. Лекин Тошкент шахринининг бошқа минтақалардан устун жиҳати - унда деярли барча тармоқларнинг мавжудлиги билан боғланган. Мазкур минтақада рангли металлургия тармоғи паст даражада бўлса ҳам, мавжуд. Шу вақтнинг ўзида унга республика доирасида жами саноат маҳсулотининг 15 фоиздан ортиғи, айрим тармоқлардан ўрмон, ёғочни қайта ишлаш ва целлюлоза - қоғоз саноати маҳсулотининг 45 фоиздан зиёди, машинасозлик ва металлни қайта ишлаш саноати маҳсулотининг чорак қисми тўғри келади. Минтақанинг қора металлургия, шиша озиқ-овқат, электроэнергетика ва кимё саноати маҳсулотини ишлаб чиқаришдаги улуши ҳам салмоқлидир.

Минтақалар ичида иқтисодиётининг кўп функцияли эканлиги билан Тошкент, Бухоро, Қашқадарё, Самарқанд, Фарғона ва Андижон вилоятлари ҳам ажралиб туради. Шу вақтнинг ўзида Қорақалпоғистон Республикаси, Жиззах ва Сирдарё вилоятлари ўзлари эгаллаб турган мавқеларини бирмунча йўқотди. Натижада улар билан иқтисодий пешқадам минтақалар ўртасидаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиши даражалари ўртасидаги фарқ яна ҳам кучайди.

Ўзбекистонда қадимдан деҳқончилик, энг аввало суғорма деҳқончилик аҳамиятли бўлиб келган. Мазкур тармоқнинг роли кейинги йилларда, сув-нинг ўта танқислиги туфайли, яна ҳам ошди. Бунинг асосий сабабларидан яна бири - суғориладиган ерлар ҳажмининг қисқариши билан боғланган. Мамлакатда 1999-2002 йилларда кузатилган сув танқислиги қишлоқ хўжалигига, айниқса унинг асосий тармоғи пахтачиликка катта зарар етказди, суғориладиган ерларнинг ҳажми эса қайд этилган даврда секин-аста 4,3 млн гектардан 3,7 млн гектаргача қисқарди. Қисқарган, ишлаб чиқариш айланмасидан чиқариб юборилган ерларнинг асосий қисми Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда Хоразм, Бухоро ва Қашқадарё вилоятларига тўғри келди. Сув танқислиги ва суғориладиган ер массивларининг қисқариши айниқса Қорақалпоғистон Республикаси ва Хоразм вилоятига катта иқтисодий, ижтимоий ва экологик зарар етказди, уларда неча ўн йиллар мобайнида шаклланиб келган ихтисослашувни кескин ўзгартирилишига сабаб бўлди.

Мамлакат ҳаётида транспорт тизимининг аҳамияти ҳам муҳимдир. Ўзбекистонда 1990-2009 йилларда барча транспорт турларида юк ташиш 3 бараварга ошиб, 1078,0 миллион тоннани ташкил этди. Ҳудди шу йилларда юк айлан-маси 24%га ўсиб, 77,8 млрд.тн. км.га тенг бўлди. Таҳлил этилаётган даврда йўловчи ташиш ҳам жиддий тарзда ошди¹.

Мустақиллик йилларида транспорт воситалари ва турларида ўзига хос муаммолар вужудга келди. Шу нуқтаи назардан иқтисодиётни либераллаштириш шароитида халқ хўжалигининг энг муҳим тармоқларидан бири бўлган транспорт тизимини ривожлантириш ва унга хос минтақавий муаммоларни тадқиқ этиш ҳеч қандай шубҳасиз долзарб аҳамиятга эга.

Ўзбекистон минтақалари сармояларининг киритилиши ҳажмига биноан бир-биридан кескин фарқ қилади. Асосий капиталга киритилган инвестициялар ҳажмининг ўсиш суръати республика бўйича 2010 йилда олдинги йилга нисбатан 9,2 фоизни ташкил этди. Шу вақтнинг ўзида ушбу кўрсаткич Наманган, Тошкент, Сурхондарё ва Андижон вилоятларида 4-9 фоизга, Фарғона, Самарқанд, Жиззах ва Сирдарё вилоятларида 26-49 фоизга тенг бўлди. Тошкент шаҳри ва Хоразм вилоятида 58-72 фоиз ўртасида ўзгарди, Навоий вилоятида эса 2,5 мартага ўсди. Шу билан бирга экологик вазияти мураккаб, сув танқислиги сурункали тусга эга Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда Бухоро ва Қашқадарё вилоятларида таҳлил этилаётган йилда 2009 йилга нисбатан инвестициялар ҳажмининг камайиши кузатилди.

¹ Народное хозяйство Узбекской ССР. 1990 г. Статистический ежегодник. – С. 321.

Инвестициялар ҳажми республика минтақалари доирасида нотекис тақсимланган. Юқори инвестицияли минтақаларни Бухоро, Навоий, Қашқадарё, Тошкент вилоятлари ва Тошкент шаҳри ташкил этади.

Уларнинг инвестиция ҳажмидаги улушлари 10,3 дан 13,1 фоизгача ўзгаради. Ушбу беш минтақада жами инвестициянинг ярмидан ортиғи жамланган. Шу вақтнинг ўзида Қорқалпоғистон Республикаси, Хоразм, Сурхондарё, Сирдарё, Наманган ва Жиззах вилоятларида мазкур кўрсаткич 2,2 дан 3,8 фоизгача ўзгариб, жами 17,5 фоизни ташкил этади, холос. Бундай ҳолат минтақалар ижтимоий-иқтисодий ривожланиши даражаларидаги мавжуд фарқларни яна ҳам кучайишига сабаб бўлиши мумкин.

Ўзбекистонда барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш қўп жиҳатдан унинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви ҳамда экспорт салоҳиятини кенгайтириш бўйича амалга оширилаётган чора-табдирларнинг аниқ натижаларига боғлиқ. Республикада иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг ҳозирги босқичида ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш мамлакатимизни XXI аср бошида ривожланиш стратегиясининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади.

Ташқи савдони эркинлаштириш иқтисодиёт очиқлик даражасининг ўсишига, ишлаб чиқариш самарадорлигининг ошишига ва рақобатбардошликнинг кучайишига, мамлакат экспорт салоҳияти имкониятларини кенгайтиришга ёрдам беради.

Ўзбекистон Республикаси экспорт фаолиятининг таҳлили қуйидаги тўрт тенденцияни (кескин пасайиш, ўсиш, кескин ўсиш) ажратишга ва қуйидаги хулосаларни қилишга асос бўлди.

Республика товар хизматлар экспорти 2000 йилда 3264,7 миллион АҚШ долларини ташкил этган бўлса 2011 йилда 13044,5 миллионга етди.

Аҳоли жон бошига экспорт ҳажми 2000 йилдаги 132,4 АҚШ долларидан 2010 йилга келиб 457,7 АҚШ долларига етди ёки бу кўрсаткич 2000 йилга нисбатан 3,5 баробарга ортди.

Экспорт товар таркибида 2000-2010 йилларда кимё маҳсулотларининг улуши 2,1 % га, энергия манбаларининг улуши 23,9% га, озиқ-овқат маҳсулотларининг улуши эса 0,6 % га ошган.

Юқорида қайд этилган минтақалар иқтисодий ривожланиши даражаларидаги фарқларни камайтириш, орқада қолаётган минтақалар ривожланиш суръатларини жонлаштириш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан биридир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Барча режа ва дастурларимиз – ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади. // Халқ сўзи, 22 январь 2011 йил.
2. Народное хозяйство Узбекской ССР. 1990 г. Статистический ежегодник. – С. 321.

